ŽENSKE IN SOCIALNO DELO

NAŠE IN ZAHODNONEMŠKE IZKUŠNJE

PAVLA RAPOŠA-TAJNŠEK

Povzetek

Izmenjava obiskov med sodelavkami Višje šole za socialne delavce v Ljubljani in Visoko šolo za socialno delo v Dortmundu nam je prinesla nova spoznanja glede reševanja ženskih problemov v naši in zahodnonemški družbi. Medtem ko smo pri nas emancipacijo obravnavali predvsem kot razredno vprašanje, so v ZRN pod vplivom feminističnega gibanja razvili različne oblike samopomoči in strokovne službe, ki pomagajo ženskam pri reševanju njihovih problemov. Članek prikazuje delo posameznih organizacij in ustanov, ki smo jih spoznale med obiskom v ZRN, ter izkušnje, ki smo si jih pridobili na Višji šoli za socialne delavce pri obravnavanju ženskih vprašanj.

Summarx

The interchange of visists between teachers of Ljubljana School for social work and Hochschule fur Sozialarbeit in Dortmund, FR of Germany, contributed new knowledge about different ways of solving women's problems in West German society comparing to our own. While in Yugoslavia the women's emancipation was treated as a class problem above all, in FRG, under the influence of feminist movement various forms of selfhelp and professional services, which help women to solve their problems, have been developed. The work of various organizations and institutions in FRG, and experiences with treating women's problems in the School for social work in Ljubljana are presented.

V novembru 1988 je skupina študentk in sodelavk VŠSD obiskala Visoko šolo za socialno delo v Dortmundu, na kateri so nam pripravili poseben, "ženski" program. V petih dnevih smo se seznanile z njihovim pristopom k obravnavanju ženskih vprašanj, tako v okviru pedagoškega dela na šoli kot v delu posameznih socialnih ustanov in organizacij. Konec maja 1989

so v Ljubljano dopotovale kolegice iz dortmundske šole, da bi spoznale položaj žensk v naši družbi ter reševanje ženskih problemov v okviru socialnega dela. Oba obiska sta bila sestavni del rednega sodelovanja med Višjo šolo za socialne delavce v Ljubljani in Visoko šolo za socialno delo v Dortmundu. V svojem prispevku želim pokazati nemške poglede in izkušnje, dopolnjene z osebnimi vtisi in razmišljanji o problemih ženske v naši in zahodnonemški družbi.

Ko so nas povabili na študijski obisk, so naši gostitelji omenili, da pričakujejo samo ženske udeleženke. Moja prva reakcija na to zahtevo je bilo presenečenje in ogorčenje, češ, zdaj nas bodo ločevali še po spolu! Tudi prvo pojasnilo, po katerem naj bi program obiska vključeval ogled nekaterih ustanov, ki so namenjene samo ženskam, me ni pomirilo. Nasprotno, zdelo se mi je povsem nesmiselno, da si ženske v ZR Nemčiji privoščijo takšno diskriminacijo moških. Eden od mojih temeljnih pomislekov v odnosu do feminističnega gibanja je namreč prav v izključevanju drugega spola. Kako naj si ženske izborimo boljši in pravičnejši svet brez moških ali celo proti njim? Celo v primeru, da bi ženske želele zagospodariti nad moškim delom človeštva, to ne bi bilo mogoče, saj bi obstoječo podrejenost in drugorazrednost žensk nadomestila podrejenost moških. Ker mi je takšno razmišljanje tuje, se mi je naše stališče, po katerem je emancipacija žensk sestavni del osvobajanja človeka - delavca v socializmu in zato kakršnokoli posebno obravnavanje ženskih problemov ni potrebno, zdelo do nedavnega povsem upravičeno.

Leta 1953, ko je bila ukinjena Antifašistična fronta žensk Jugoslavije kot množična ženska politična organizacija, je bila v naši družbi prekinjena več desetletij prisotna tradicija posebnega interesnega in političnega združevanja žensk, o kateri smo po vojni komaj kaj slišali. Prevaladalo je mnenje, da so ženske v naši družbi dosegle ekonomsko in politično enakopravnost, zato lahko svoje interese skupaj z moškimi uresničujejo v vseh oblikah samou-

pravnega organiziranja. Podatki o zastopanosti žensk na različnih področjih odločanja pa dokazujejo, da nam doslej ni uspelo premagati klasične odrinjenosti žensk od večine pomembnejših položajev v družbi. To dejstvo potrjuje tudi poseben prostor za obravnavanje problemov žensk v SZDL.

Čeprav so problemi ženske (ne)enakopravnosti dobili priznanje in možnost za izražanje v okviru SZDL, pa smo imele ženske večkrat občutek, da nas skuša družba žejne prepeljati čez vodo. Drugače povedano - enake pravice niso vselej pomenile tudi enakih dejanskih možnosti, obenem pa je postajalo vedno bolj očitno, da vseh problemov žensk ni mogoče ustrezno obravnavati zgolj v okviru temeljnega razrednega pristopa, ne da bi se odzivali na specifične probleme žensk, ki smo jih prepuščali iznajdljivosti družine in posameznic.

V zadnjih letih je večja odprtost in demokratizacija družbe prinesla tudi nove poglede na probleme žensk in na njihovo samoorganiziranje. Nove, bolj odprte in dostopnejše možnosti za izražanje različnih interesov v družbi so vzpodbudile nova razmišljanja in iskanja med ženskami samimi, zlasti v smislu razvijanja medsebojne pomoči in samopomoči. V tem okviru se tudi socialno delo srečuje z novimi, zahtevnimi nalogami, pri katerih so nam lahko tuje izkušnje v veliko pomoč, zato smo z veseljem sprejele možnost, da se neposredno seznanimo z uspehi in težavami emancipacije žensk v ZR Nemčiji ter s socialnim delom na tem področju.

Ženske pomagajo ženskam - značilno geslo ženskega gibanja v ZR Nemčiji

V ZR Nemčiji se je v šestdesetih in sedemdesetih letih razvilo množično žensko gibanje, ki je izhajalo iz izkušnje, po kateri si morajo ženske pomagati predvsem same, zato so se v tem obdobju pojavile različne oblike ženske samopomoči in medsebojne pomoči.

Žensko gibanje, ki je postopoma vključevalo vedno nove kategorije žensk, se je čedalje bolj integriralo v družbo in ob tem tudi bolj institucionaliziralo, zmanjševala pa se je

njegova prvotna ekskluzivnost. Problemi žensk so si pridobili pravico do resne obravnave na vseh ravneh, od delovanja političnega in upravnega sistema do industrije in oblikovanja javnega mnenja. Na mnogih področjih so enakopravnost žensk in potrebo po upoštevanju njihovih problemov določili tudi z zakoni.

Ne glede na to, da zakone očitno veliko bolj resno izvajajo kot pri nas, pa se v ZRN ne zadovoljujejo le s pravnimi predpisi o tem, kje in kako je treba spoštovati interese ženske polovice prebivalstva, temveč omogočajo in razvijajo različne pobude in oblike samoorganiziranja žensk, ki jih družba obravnava kot obogatitev in dobrodošlo konkurenco pri odpiranju strokovnih institucij. Navedeno konkurenco smo najbolj opazile na področju financiranja, kjer različne prostovoljne organizacije in skupine enakovredno tekmujejo s socialnimi službami za sredstva iz državne blagajne ter za denar deželne in mestne uprave. To nedvomno zmanjšuje togost in neinventivnost socialnih služb in omogoča uporabnikom bolj diferenciran pristop k zadovoljevanju njihovih specifičnih potreb.

Dobile smo občutek, da se ženske v ZRN ne zadovoljujejo zgolj s formalno enakopravnostjo, ampak da iščejo poti, kako si medsebojno pomagati in se podpirati v napornem vsakdanjem boju za emancipacijo vsake posameznice, in to ne le v tako pomembnih stvareh, kot sta ekonomska in družbena enakopravnost, temveč tudi v vseh tistih drobnih problemih vsakdanjega dela in življenja, ki gredo mimo nas večkrat kar neopazno in ki smo jih pogosto prepuščali družini oz. posameznici, naj si pomaga glede njih, kakor ve in zna. Ženske, ki so javno opozarjale na te probleme, pa smo največkrat odpravili kot prenapete feministke.

Navedene ugotovitve lahko najlepše ilustriramo s kratkim prikazom posameznih organizacij oz. ustanov, ki smo jih spoznale med obiskom v Dortmundu.

Svetovalke za vprašanja ženske enakopravnosti

Zanimiv in poučen je bil pogovor s svetovalko za ženska vprašanja v občini Witten. Od leta 1983 delujejo v ZRN pri državnih organih uradi za enakopravnost žensk, ki sicer nimajo možnosti odločanja, temveč lahko le svetujejo in opozarjajo, na odločitve pa skušajo ženske vplivati s politično akcijo. Vloga svetovalk za vprašanja enakopravnosti žensk je tako nekoliko protislovna, saj od njih ženske pogosto veliko pričakujejo, same pa ne morejo ničesar direktno rešiti. Njihova naloga je, da pri vseh odločitvah opozarjajo na interese žensk na različnih področjih. Položaj svetovalke v omenjeni občini je še toliko težji, ker feministično gibanje v njenem okolju nasprotuje njeni funkciji, zato se omenjena svetovalka manj ukvarja z različnimi ženskimi skupinami in daje več poudarka strukturalnim spremembam ter položaju žensk pri delu (v ZRN je zaposlenih 72% moških in 38% žensk). Največja ovira pri zaposlovanju žensk je neustrezni delovni čas. Otroški vrtci praviloma delajo le nekaj ur na dan, zato se matere ne morejo redno zaposliti. Na naše vprašanje, ali že imajo kaj izkušenj o tem, kako vpliva zlasti na majhne otroke celodnevna odsotnost z doma, smo dobile odgovor, da takih primerov pri njih še ni veliko in da se tega problema sicer zavedajo, da pa zaenkrat ne vidijo kakšnih večjih možnosti za skrajševanje delovnega časa. Dosegli pa so napredek pri porodniških dopustih, čeprav je tudi to lahko dvorezen meč. Ženske, ki delajo v državni upravi lahko, recimo, po koncu porodniškega dopusta ostanejo pri otroku do devetega leta, nato pa jim je zagotovljeno delovno mesto, čeprav ne isto. Vendar pa se ženske tega ne poslužujejo rade, ker v teh letih povsem zgubijo stik s stroko. Podobne, nekaj krajše ugodnosti imajo tudi delavke v nekaterih velikih podjetjih. Seveda pa tudi v Wittnu ne zanemarjajo ozaveščanja žensk v zvezi z njihovim položajem v družini in tako pripravljajo za to leto projekt samopomoči, v okviru katerega bi obravnavali pravice žensk ob ločitvi - to je tema, ki ženske vedno pritegne.

Zatočišče za ženske (Ženska hiša - Frauenhaus)

Vse članice skupine je zelo zanimalo delo zatočišča za ženske, ki trpijo zaradi fizičnega ali psihičnega nasilja v družini oz. partnerski zvezi. O delu te ustanove nam je pripovedovala socialna delavka mestne socialne službe, ki odgovarja za to področje. Same ustanove si nismo mogle ogledati, ker ženske, ki so se zatekle vanjo, ne želijo obiskov, strokovni delavci, ki vodijo delo v tej hiši, pa tovrstne želje uporabnikov spoštujejo tudi v primerih, ko bi si jo želeli ogledati strokovnjaki. Česa takega v naših razmerah še nisem zasledila! Zatočišče za ženske v Dortmundu je zrastlo iz prizadevanj skupine za samopomoč. Ustanovljeno je bilo leta 1979. V njem je v prvih petih letih našlo zatočišče 783 žensk z 873 otroki, leta 1987 pa je v njem bivalo 152 žensk. V ZR Nemčiji imajo ženske na razpolago okrog 100 podobnih zatočišč, ki jih ustanavljajo avtonomna ženska združenja, poleg njih pa še lokalne oblasti in socialne službe. Dortmundsko zatočišče je v okolici mesta v dobro zavarovani hiši, ki javnosti ni znana. Anonimnost je v tem primeru nujna, saj lahko le tako zagotovijo varnost ženskam in njihovim otrokom. Če se vendarle zgodi, da skuša vanjo vdreti prizadeti partner oziroma oče, pokličejo policijo, ki posreduje v dveh minutah. Ženska, ki želi priti v zatočišče, pokliče dežurni telefon, od tam pa jo napotijo na določeno mesto, kjer jo pričakajo stanovalke zatočišča in jo pospremijo v dom.

Stanovalke doma, v katerem je lahko hkrati okrog 30 žensk z otroki, živijo v treh bivalnih skupinah, v katerih si s pomočjo šestih zaposlenih strokovnjakinj (socialnih delavk, socialnih pedagoginj) same organizirajo življenje, kuhajo, pospravljajo, hodijo v službo, varujejo otroke. V zatočišču lahko ostanejo šest mesecev, v izjemnih primerih pa največ eno leto. Sicer pa nimajo težav s tem, da se posameznice po tem roku ne bi mogle osamosvojiti oz. se vrniti domov. V skrajnem primeru gredo tudi v drugo podobno ustano-

vo, če so recimo izdale naslov, kar je neodpustljiva kršitev pravil. Hrano in druge stroške bivanja v domu plačujejo same, če nimajo denarja, jim pomaga socialno skrbstvo. Mestna uprava financira le delo strokovnih delavk, pri tem pa vsako leto obnovijo pogodbo o financiranju. Pomoč v domu je usmerjena v dvoje ciljev: zagotavljanje varnosti in v mobilizacijo lastnih sil, tako da si ženska čimprej pomaga sama. Pri tem opažajo, da je veliko lažje doseči ekonomsko osamosvojitev kot osebnostno neodvisnost.

Svetovalni center za ženske

Po odhodu iz zatočišča se ženske lahko vključijo v delo svetovalnega centra, namenjenega izključno ženskam. Pravzaprav je ta center nastal kot nadaljevanje pomoči, ki jo ženska dobi v zatočišču, seveda pa je namenjen vsem ženskam. Parov ne sprejemajo, zato se tudi ne morejo ukvarjati z zakonskim svetovanjem. Delo je zelo raznovrstno, predvsem se ukvarjajo z osebnim svetovanjem, skupinsko terapijo in samopomočjo. Ženskam, ki prihajajo po pomoč v svetovalnico, nudijo razumevanje in empatijo ter jih skušajo opogumiti za lastno odločitev in ukrepanje. To pa je, po besedah svetovalke, najtežja naloga, saj je, vsaj v ZRN, ki še ni izgubila vseh pridobitev dežele blaginje, lažje premagati materialno podrejenost ženske kot pa njeno čustveno odvisnost in nemoč v odnosu do partnerja oz. družinske situacije. Denar za zelo lepo urejene prostore in za strokovne delavce dajeta mestna uprava in deželna vlada, pri čemer moramo omeniti, da sta tako mesto Dortmund kot dežela Severno Porenje - Vestfalija zelo naklonjena socialnim programom in delu z ženskami. Nismo pa dobile jasnega odgovora na vprašanje, koliko žensk dobi pomoč v tej svetovalnici. Kaže, da se vanjo zatekajo predvsem ženske srednjih slojev, stare 20 do 40 let, včasih tudi starejše. Nimajo posebnih oblik dela za mlada dekleta, poudarek je na odraslih, kar velja tudi za delo s spolno zlorabljenimi ženskami. V tem, da ne uspejo pritegniti večjega števila žensk, zlasti še žensk iz depri-

vilegiranih slojev, smo videle tudi največjo pomanjkljivost svetovalnega centra, ki se sicer trudi, da bi svojo dejavnost razširil tudi na okolje, na primer pri informiranju o spolnih zlorabah. Za razliko od svetovalnega centra pa v zatočišče za ženske prihajajo ženske vseh družbenih slojev, od priseljenk iz drugega kulturnega okolja do izobraženk, kar potrjuje spoznanje, da je nasilje nad ženskami tisto področje, kjer so družbenoekonomske razlike najmanj pomembne, saj so nasilju izpostavljene vse ženske, tudi iz najvišjih plasti družbe.

Materinski center - oblika povezovanja mladih mater

Tudi materinski center, ki deluje v predelu mesta, v katerem živi veliko priseljencev, po besedah naših sogovornic ne uspe vključiti mater iz nižjih družbenih slojev, tako da tudi tu prevladujejo ženske iz srednjega sloja. Materinski center skuša povezati mlade matere, ki so pogosto zaprte v domači krog, počutijo se osamljene in odrinjene, obenem pa so preobremenjene s celodnevno skrbjo za otroke. V nekaterih oblikah dela sodelujejo tudi očetje, vendar je poudarek na medsebojni pomoči žensk. Matere se združujejo v igralnih skupinah, ob različnih prireditvah ter praznikih, ob ročnem delu, pogovorih o vzgojnih in drugih problemih, različnih tečajih in skupinskem delu. Namen centra je odpraviti izolacijo in frustracijo, ki so ji izpostavljene ženske ob skrbi za otroke, omogoča pa tudi informiranje o možnostih nadaljnega šolanja, zaposlovanja in podobno. Ena od sogovornic v tem centru, naša rojakinja, nam je pripovedovala o možnostih izpopolnjevanja na univerzi, ki ga vlada ponuja ženskam. Za ta program, ki sicer ne daje univerzitetne diplome, temveč le funkcionalna znanja, vlada med ženskami veliko zanimanje, število mest pa je zelo omejeno. Materinski center temelji na prostovoljnem delu in na delnem samofinanciranju, zato imajo denarne težave. Trenutno organizirata delo v materinskem centru dve prostovoljki, ki v okviru posebnega programa za brezposelne dobivata dvoletno nadomestilo osebnega dohod-

ka. Tudi v večini drugih ustanov, ki smo jih obiskale, so posamezne delavke zaposlene po tem programu, ki omogoča nezaposlenim, da si pridobijo delovne izkušnje, ohranijo stik s stroko in koristno (seveda tudi za družbo) izrabijo čas nezaposlenosti. Žal pa po izteku tega obdobja vsem ne uspe najti zaposlitve.

Skupina za pomoč spolno zlorabljenim ženskam - Wildwasser

Med obiskom smo se ves čas srečevale s problemom spolnega zlorabljanja deklic, o katerem nam je pripovedovala tudi sodelavka avtonomne ženske skupine s simboličnim imenom Wildwasser. V okviru tega projekta delujeta dve skupini samopomoči, ki združujeta zlorabljene deklice in odrasle ženske. V skupinah dobijo oporo in pomoč pri reševanju svojega problema, naučijo se živeti s tem, kar se jim je zgodilo, in se upreti nadaljnemu nasilju. Posebej si prizadevajo, da bi zrušile tabuje, ki so povezani s spolnim zlorabljanjem žensk. Do spolnih zlorab največkrat prihaja prav v družini, ki še vedno velja za nedotakljivo. Tudi pri tem problemu ni razlik med pripadnicami različnih družbenih slojev, saj so žrtve iz vseh socialnoekonomskih kategorij. Poleg samopomoči v skupini nudijo tudi osebno pomoč po telefonu, svoje delo pa usmerjajo tudi v skupnost, kjer skušajo z informiranjem in ozaveščanjem o tem problemu pritegniti zlasti vzgojiteljice v vrtcih in učitelje v šolah, starše ter širšo javnost. Po podatkih, ki jih navajajo v ZRN, je v tej deželi vsako leto okrog 300.000 spolnih zlorab letno. Ugotavljajo, da je do 18 leta starosti zlorabljena vsaka četrta deklica in vsak dvajseti deček. Problem spolnega zlorabljanja pa ni aktualen le v ZR Nemčiji, temveč tudi v mnogih drugih razvitih deželah, kjer so začeli o njem odkrito govoriti.

Svetovalni center za delo s prostitutkami - KOBER

Za naše razmere povsem neobičajno delo smo spoznale v svetovalnem centru za prostitutke s kratico KOBER. Vodi in

financira ga katoliška humanitarna organizacija, vendar pa poteka delo po strokovnih principih, brez odvečnega moraliziranja. Svetovalni center je v četrti javnih hiš in zabavišč, delo pa se v veliki meri odvija na terenu. Socialni delavki, ki sta zaposleni v svetovalnici, namreč hodita po okolici, spoznavata ženske in si pridobivata njihovo zaupanje, pomagata in posredujeta v različnih težavah ter nudita informacije z različnih področij. Posebno področje preventivnega dela je namenjeno tudi AIDS-u, na katerega opozarjata in delita kondome, vendar se prostitutke in njihove stranke zavestno izpostavljajo nevarnosti okužbe. V prostore svetovalnice prihaja dnevno po 8-15 žensk, ki iščejo pomoč, mnoge tudi z otroki, enkrat tedensko pa se sestaja tudi skupina, ki si pomaga pri iskanju drugačne življenjske perspektive. V treh letih, odkar se ukvarjajo s tem delom, so v svetovalnici pomagali tridesetim ženskam, da so se odtrgale od prostitucije in si zagotovile drugačno eksistenco. Sicer pa tudi pri tem delu opažajo, da so prostitutke izpostavljene nasilju vseh vrst, mnoge pa so bile v mladosti žrtev spolnega zlorabljanja.

Feministična organizacija planerk in arhitektk - FOPA

Tako kot je za naše razmere neobičajno delo svetovalnega centra za prostitutke, je bila za nas novost tudi organizacija planerk in arhitektk (FOPA), ki se ne zavzema le za emancipacijo žensk, temveč tudi za humanizacijo življenja in odnosov v mestu nasploh. V okviru združenja deluje več različnih projektov, kot so že prej omenjeni materinski center, delavnica koles kot pomoč brezposelnim, ženska umetniška delavnica, projekt za ozelenitev igrišč, projekt za izboljšanje stanovanjskih in delovnih pogojev, za urejanje stanovanj za stare, posebne varne garaže za ženske, nočni taksi za ženske in podobno. Združenje se zavzema za načrtovanje mesta in stanovanj po meri ljudi, družine in otrok, po načelu, da je tisto, kar je dobro za ženske, dobro tudi za moške. Njihovo izhodišče je spoznanje o zapostavljenosti

žensk in otrok pri načrtovanju in organizaciji življenja v mestu.

Ženska knjigarna Zimpzicke

Obiskale smo še knjigarno, namenjeno samo ženskam, ki deluje že 7 let, ob zelo majhni pomoči mesta (ki jo dobivajo vse knjigarne v mestu), sicer pa se vzdržuje sama. Njen namen ni le bogata ponudba knjig, ki jih pišejo ženske oz. knjig o ženskah, temveč tudi srečevanje žensk in organizacija kulturno umetniških in družabnih prireditev za ženske. Ženskam, zaposlenim v tej knjigarni, pa tudi našim sogovornicam z drugih področij se je zdelo pomembno, da imajo ženske možnost srečevanja v svojem krogu, kar med drugim omogočajo tudi ženske knjigarne. Opozorile so nas na dejstvo, da je še vedno veliko prostorov, ki so namenjeni združevanju moških, zato se pripadnicam ženskega gibanja v ZRN ne zdi prav nič narobe, če imajo kakšen prostor za družabna in kulturna srečanja samo zase.

Delo ženskega seminarja na dortmundski visoki šoli za socialno delo

Na koncu naj omenim še delo ženskega seminarja na visoki šoli za socialno delo v Dortmundu, ki nam je organizirala obisk. Že nekaj let obravnavajo ženska vprašanja v okviru posebnega seminarja, ki obsega teoretični in praktični del. Manjša skupina študentk skupaj z dvema učiteljicama kontinuirano obravnava ženske teme in sodeluje v delu institucij oz. organizacij, ki smo jih spoznale v času obiska. V seminarju namenoma težijo k majhni skupini, saj lahko v njej bolj ustvarjalno obravnavajo izbrane teme. Ženski seminar je nastal na pobudo učiteljic in študentk, kasneje pa jih je k temu zavezal še zakon, ki zahteva, da na visokih šolah posebej obravnavajo probleme žensk. Problemi žensk niso omejeni le na ta seminar, vključujejo se v vse ostale oblike pedagoškega dela na šoli, vendar se po besedah naših gostiteljic dogaja, da teme o ženski enakopravnosti včasih odri-

vajo, češ, to je stvar ženskega seminarja. Moški v tem seminarju ne morejo sodelovati. Takšno stališče je posledica izkušnje, da v mešanih skupinah ženske ne uspejo izraziti svojih pogledov, ker se v skladu z obstoječimi vzorci umaknejo v ozadje in prepustijo iniciativo moškim, ki jim tako vsilijo svoj pogled na probleme žensk. Zato je bolje, da se ženske najprej o svojih interesih pogovorijo med sabo in šele nato navežejo dialog z moškimi, kar je ena od temeljnih izkušenj ženskega gibanja, ne le v ZR Nemčiji, temveč tudi drugod po svetu.

Kako smo opisano izkušnjo preverili pri nas

Po vrnitvi iz Dortmunda smo v okviru rednega izobraževalnega dela na VŠSD izvedli vaje, posvečene problemom ženske v socialnem delu in v družbi nasploh. Predlog, da bi nekaj skupin sestavljale same ženske, je povzročil med študenti in študentkami veliko razburjenje in ogorčene proteste, čeprav se zaradi majhnega števila moških študentov takšne enospolne skupine sicer pogosto pojavljajo, ne da bi to povzročalo kakršnekoli probleme in ugovore. Na koncu vaj smo ugotovili, da je ločeno obravnavanje problemov žensk in moških (formirali smo tudi ločeno moško skupino) imelo svoj pomen, saj so si udeleženci teh skupin pridobili novo izkustvo, ki jim ga mešane skupine ne bi omogočile. Pokazalo se je, da je bilo načrtno obravnavanje ženske problematike več kot potrebno, saj smo v naši družbi še močno obremenjeni z nerazumevanjem in predsodki do ženske enakopravnosti na vseh področjih, od partnerskih odnosov in družine do ekonomske in politične sfere.

Številne primere, ki potrjujejo omenjeno ugotovitev, so navajali tudi sodelavci seminarja, ki ga je VŠSD organizirala ob letošnjem 8. marcu in na katerem smo obravnavali probleme ženske v socialnem delu. Za udeležence je bila zastavljena tema dobrodošle spodbuda pri razmišljanju o znanih, pa tudi mnogih skritih oblikah zapostavljanja interesov žensk (ki jih pogosto spremlja zapostavljanje intere-

sov otrok), ki jih ne najdemo le v delovnih organizacijah (na primer prikrite razlike v vrednotenju dela, ki favorizirajo moške delavce), temveč tudi v institucijah, ki rešujejo probleme ljudi (dva najbolj kričeča primera sta nemoč družbe, da bi pomagala žrtvam nasilja v družini ali spolno zlorabljenim ženskam).

Na to, da imamo v naši družbi kljub velikemu napredku, ki smo ga dosegli predvsem na področju ekonomske in poklicne emancipacije žensk, še precej "belih lis", so nas opozorila tudi opažanja nemških kolegic, ki so konec letošnjega maja obiskale VŠSD, da bi se seznanile s položajem žensk v naši družbi. Njihova osnovna ugotovitev je bila, da je pri nas marsikdaj težje opaziti in razumeti dejanske probleme in nasprotja kot v njihovi družbi, kjer so razmerja sil med tistimi, ki imajo več družbene moči in privilegijev, in tistimi, ki tega nimajo, bolj vidna. Zato je tudi pristop k doseganju dejanske enakopravnosti žensk pri nas bolj zapleten. Podobno pa velja tudi za razmerje med socialnimi delavci in uporabniki njihovih storitev, kjer je večkrat težje odgovoriti na vprašanje, na čigavi strani je socialni delavec, čigave interese ščiti, kot pa je to v ZRN.

Ob koncu obiska so naše gostje dejale, da jih je navdušila samozavest naših žensk, ki se uveljavljajo s poklicnim delom. Zavidajo nam tudi uspehe na področju otroškega varstva ter svobodnega odločanja o rojstvu otrok. Marsikaj pa si bomo morale po njihovem mnenju še izboriti, pri čemer pa se ne bi smele boriti tako trdo, preveč "po moško", kot so nekajkrat opazile v razgovorih z nami. Namesto, da se ženske enostransko prilagajamo moškemu principu, se moramo boriti za to, da bomo imele - skupaj z moškimi - možnost drugačnega izbora, možnost, da bomo svet oblikovale "po žensko", na način, ki nam doslej ni bil omogočen.

Pavla Rapoša-Tajnšek, diplomirana sociologinja, višja predavateljica, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, Ljubljana